

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI BOSHQARUVIDA AYOLLARNING O'RNI VA RAHBARLIK FAOLIYATI

Jambilov Nurillo Xabibilloevich

Andijon davlat chet tillari instituti PhD talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha va umumiy o'rta ta'lim muassasalarini boshqarish tizimida ayollarning o'rni, rahbarlik faoliyatining o'ziga xos jihatlari hamda ta'lim sifati va boshqaruv samaradorligiga ta'siri tahlil qilinadi. Ayol rahbarlarning boshqaruv kompetensiyalari, ijtimoiy mas'uliyati va zamonaviy ta'lim menejmentidagi roli yoritilib, ularning ta'lim tizimi barqaror rivojiga qo'shayotgan hissasi ilmiy jihatdan asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: ta'lim boshqaruvi, ayol rahbarlar, maktab ta'limi, rahbarlik faoliyati, boshqaruv kompetensiyasi, gender tengligi.

Abstract: This article analyzes the role of women in the management system of preschool and secondary educational institutions, the specific aspects of leadership activities, and their impact on the quality of education and management efficiency. The managerial competencies, social responsibility, and role of female leaders in modern educational management are highlighted, and their contribution to the sustainable development of the education system is scientifically substantiated.

Key words: educational administration, female leaders, preschool education, leadership, management competence, gender equality.

Kirish

Zamonaviy ta'lim tizimini samarali boshqarish masalasi jamiyat taraqqiyotining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ta'lim sifati, ta'lim muassasalarining barqaror faoliyati va innovatsion rivoji ko'p jihatdan rahbar kadrlarning kasbiy kompetensiyasi va boshqaruv madaniyatiga bog'liq. So'nggi yillarda maktabgacha va umumiy o'rta ta'lim tizimida ayol rahbarlarning soni va faolligi ortib borayotgani ushbu masalaning dolzarbligini yanada oshirmoqda.

Ilgari ta'lim boshqaruvi ko'proq erkaklar faoliyati sifatida qaralgan bo'lsa, bugungi kunda ayollar ham rahbarlik lavozimlarida samarali faoliyat yuritib, ta'lim jarayonining sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarilishiga xizmat qilmoqdalar. Shu bois maktabgacha va maktab ta'limi boshqaruvida ayollarning o'rni va rahbarlik faoliyatini ilmiy tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Maktabgacha ta'lim boshqaruvida ayollarning o'rni

Maktabgacha ta'lim tizimi bolalarning shaxs sifatida shakllanishida muhim bosqich bo'lib, ushbu tizimni samarali boshqarish yuqori darajadagi pedagogik, psixologik va boshqaruv kompetensiyalarini talab etadi. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim muassasalarida rahbarlik faoliyati ta'lim-tarbiya jarayonining uzviyligi, bolalar

rivojining individual xususiyatlari va ijtimoiy muhit bilan chambarchas bog'liqdir. Shu nuqtayi nazardan, ayollarning mazkur tizimdagi rahbarlik faoliyati alohida ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Amaliy tajriba va ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, maktabgacha ta'lim muassasalarida rahbarlik lavozimlarida faoliyat yuritayotgan ayollar pedagogik jarayonning mohiyatini chuqur anglaydi, bolalar psixologiyasi, yosh davrlar rivoji va tarbiyaviy yondashuvlarni puxta egallaganligi bilan ajralib turadi. Bu esa ta'lim-tarbiya jarayonini ilmiy asoslangan holda tashkil etish, tarbiyachilar faoliyatini muvofiqlashtirish va ota-onalar bilan samarali hamkorlikni yo'lga qo'yishda muhim omil hisoblanadi.

Ayol rahbarlar maktabgacha ta'lim muassasalarida:

- tarbiyaviy muhitni sog'lom va xavfsiz tashkil etish;
- pedagoglar jamoasi bilan samarali va tizimli muloqot o'rnatish;
- ota-onalar bilan hamkorlikni mustahkamlash va ularni ta'lim jarayoniga jalb etish;
- ta'lim-tarbiya jarayoniga innovatsion pedagogik va boshqaruv yondashuvlarini joriy etish

kabi yo'nalishlarda muhim natijalarga erishmoqdalar. Ayniqsa, ayol rahbarlarning empatiya, ijtimoiy mas'uliyat va muloqotga ochiqlik kabi shaxsiy fazilatlari maktabgacha ta'lim muassasasida sog'lom ijtimoiy-psixologik muhitni shakllantirishga xizmat qiladi. Natijada ta'lim sifati oshib, muassasaning jamiyatdagi ijtimoiy nufuzi mustahkamlanadi.

Maktab ta'limi boshqaruvida ayol rahbarlarning faoliyati

Umumiy o'rta ta'lim muassasalarini boshqarish murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, u strategik rejalashtirish, pedagogik jarayonni muvofiqlashtirish, kadrlar salohiyatini rivojlantirish va ta'lim sifatini monitoring qilishni o'z ichiga oladi. Ushbu jarayonda rahbar shaxsining kasbiy kompetensiyasi, boshqaruv madaniyati va ijtimoiy mas'uliyati muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy maktab boshqaruvida ayol rahbarlarning roli tobora ortib bormoqda.

Ayol rahbarlar maktab boshqaruvida ko'pincha demokratik boshqaruv uslubi, jamoaviylik va mas'uliyatni uyg'unlashtirgan holda faoliyat olib boradilar. Ular pedagogik jamoa bilan ochiq muloqot o'rnatishga, o'qituvchilarning tashabbuslarini qo'llab-quvvatlashga va ta'lim jarayonida hamkorlik muhitini shakllantirishga alohida e'tibor qaratadilar. Bu holat maktabda ijobiy psixologik muhitni ta'minlash va ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Ayol direktorlar va direktor o'rinbosarlari:

- o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishini rivojlantirish va ularni doimiy o'qitish jarayoniga jalb etish;
- ta'lim jarayonida ijobiy psixologik va ijtimoiy muhit yaratish;

- ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan asosli va mas'uliyatli boshqaruv qarorlarini qabul qilish;

- o'quvchilarning har tomonlama rivojini ta'minlashga yo'naltirilgan tarbiyaviy va ta'limiy ishlarni muvofiqlashtirish

kabi muhim boshqaruv funksiyalarini bajaradilar. Ayol rahbarlarning tizimli yondashuvi va ijtimoiy mas'uliyati maktab jamoasida o'zaro ishonch, hamkorlik va barqarorlik muhitining shakllanishiga olib keladi. Natijada maktab boshqaruvi samaradorligi oshib, ta'lim muassasasining rivojlanish strategiyasi izchil amalga oshiriladi.

Ayol rahbarlarning boshqaruv kompetensiyalari

Zamonaviy ta'lim boshqaruvida rahbar shaxsidan yuqori darajadagi kasbiy kompetensiya, strategik fikrlash, mas'uliyat va ijtimoiy yetuklik talab etiladi. Ta'lim muassasalarining samarali faoliyati rahbarning nafaqat lavozimiy vakolatlariga, balki uning kasbiy, shaxsiy va ijtimoiy kompetensiyalariga ham bevosita bog'liqdir. Ayniqsa, maktabgacha va umumiy o'rta ta'lim muassasalarida rahbarlik qilayotgan ayollarning boshqaruv kompetensiyalari ta'lim sifati va boshqaruv samaradorligini ta'minlashda muhim omil sifatida namoyon bo'lmoqda. Ayol rahbarlarning boshqaruv kompetensiyalari murakkab va ko'p qirrali bo'lib, ular bir-biri bilan uzviy bog'liq bir nechta asosiy yo'nalishlarda namoyon bo'ladi.

Kommunikativ kompetensiya

Kommunikativ kompetensiya ta'lim rahbarining eng muhim kasbiy kompetensiyalaridan biri hisoblanadi. Ayol rahbarlar jamoa a'zolari, ota-onalar, o'quvchilar va boshqa manfaatdor tomonlar bilan samarali muloqot o'rnatish orqali ta'lim jarayonining barqarorligini ta'minlaydilar. Ularning ochiqlikka asoslangan muloqot uslubi, tinglash madaniyati va empatik yondashuvi jamoada o'zaro ishonch muhitini shakllantiradi.

Ayol rahbarlar pedagogik jamoa bilan muloqotda:

- fikr almashish va jamoaviy qaror qabul qilish;
- o'qituvchilarning tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash;
- ota-onalar bilan hamkorlikni mustahkamlash;
- ta'lim jarayonida yuzaga keladigan muammolarni muloqot orqali hal etish

kabi vazifalarni samarali amalga oshiradilar. Natijada ta'lim muassasasida ijtimoiy barqarorlik va sog'lom psixologik muhit yuzaga keladi.

Tashkiliy-boshqaruv kompetensiyasi

Tashkiliy-boshqaruv kompetensiyasi ta'lim muassasasining kundalik faoliyati va uzoq muddatli rivojlanish strategiyasini belgilashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ayol rahbarlar rejalashtirish, monitoring va nazorat jarayonlarini tizimli tashkil etish orqali ta'lim muassasasining samarali ishlashini ta'minlaydilar.

Ular:

- strategik va operativ rejalashtirishni amalga oshirish;

- pedagogik jarayonni monitoring qilish;
- ta'lim sifati ko'rsatkichlarini tahlil etish;
- boshqaruv qarorlarining ijrosini nazorat qilish

kabi boshqaruv funksiyalarini puxta bajaradilar. Ayol rahbarlarning mas'uliyatli va tartibli yondashuvi boshqaruv jarayonlarining izchil amalga oshirilishiga, ta'lim muassasasida intizom va tizimlilikning qaror topishiga xizmat qiladi.

Ijtimoiy-psixologik kompetensiya

Ta'lim muassasasini boshqarishda ijtimoiy-psixologik kompetensiya alohida ahamiyatga ega. Ayol rahbarlar jamoaning ruhiy holatini chuqur his etish, nizoli vaziyatlarni bartaraf etish va pedagogik jamoani ruhlantirishda yuqori salohiyatga ega bo'ladilar. Ularning empatiyaga asoslangan yondashuvi o'qituvchilar va xodimlar o'rtasida o'zaro hurmat va hamkorlikni mustahkamlaydi.

Ayol rahbarlar:

- nizoli vaziyatlarni konstruktiv hal etish;
- pedagoglarni rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlash;
- jamoada ijobiy psixologik muhitni shakllantirish;
- stressli vaziyatlarda muvozanatni saqlash

orqali ta'lim muassasasida sog'lom ijtimoiy muhitni ta'minlaydilar. Bu esa pedagoglarning mehnat samaradorligini oshirib, ta'lim sifatiga bevosita ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Innovatsion kompetensiya

Zamonaviy ta'lim boshqaruvi innovatsion yondashuvlarsiz samarali bo'lishi mumkin emas. Ayol rahbarlarning innovatsion kompetensiyasi zamonaviy pedagogik va boshqaruv texnologiyalarini ta'lim jarayoniga joriy etishda namoyon bo'ladi. Ular raqamli texnologiyalar, interaktiv metodlar va yangi boshqaruv modellarini qo'llash orqali ta'lim jarayonini modernizatsiya qiladilar.

Innovatsion kompetensiya quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- raqamli boshqaruv vositalaridan foydalanish;
- pedagogik innovatsiyalarni joriy etish;
- ta'lim jarayonida zamonaviy texnologiyalarni qo'llash;
- doimiy professional rivojlanishga intilish.

Ayol rahbarlarning innovatsion yondashuvi ta'lim muassasasining raqobatbardoshligini oshirishga va zamonaviy ta'lim talablariga moslashuvchanligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Yuqorida keltirilgan boshqaruv kompetensiyalari ayol rahbarlarning ta'lim muassasalarini samarali boshqarishida muhim ahamiyat kasb etadi. Kommunikativ, tashkiliy-boshqaruv, ijtimoiy-psixologik va innovatsion kompetensiyalarning uyg'unligi ayol rahbarlarning ta'lim sifatini oshirish, jamoani rivojlantirish va boshqaruv samaradorligini ta'minlash imkonini beradi.

Gender tengligi va ta'lim boshqaruvi

Ta'lim boshqaruvida gender tengligini ta'minlash rahbarlik faoliyatining samaradorligini oshiruvchi muhim strategik omil hisoblanadi. Gender tengligi nafaqat ayollarning rahbarlik lavozimlarida ishtirokini kengaytirishni, balki boshqaruv jarayonida turli yondashuvlar, qarashlar va tajribalar uyg'unligini ta'minlashni ham nazarda tutadi. Ushbu jarayonni ilmiy jihatdan tushuntirish maqsadida gender tengligi asosida ta'lim boshqaruvi samaradorligini ifodalovchi konseptual model ishlab chiqildi.

Gender tengligi asosidagi ta'lim boshqaruvi konseptual modeli

Gender tengligi → Boshqaruvda xilma-xillik → Sifatli qarorlar → Ta'lim sifati → Barqaror rivojlanish

Ushbu modeldan ko'rinadiki, ayollar va erkaklarning boshqaruv jarayonidagi teng ishtiroki boshqaruv yondashuvlarining boyishiga olib keladi. Natijada qaror qabul qilish jarayoni yanada puxta va mas'uliyatli bo'lib, bu ta'lim muassasasining umumiy rivojlanishiga xizmat qiladi.

Gender tengligi va ta'lim boshqaruvi o'rtasidagi bog'liqlik jadvali

Yo'nalish	Gender tengligi ta'siri	Ta'lim boshqaruvidagi natija
Rahbarlikka tayinlash	Teng imkoniyatlar, kasbiy kompetensiyaga asoslanish	Malakali va mas'uliyatli rahbarlar shakllanadi
Boshqaruv uslubi	Demokratik va inklyuziv yondashuv kuchayadi	Jamoadi hamkorlik va ishonch ortadi
Qaror qabul qilish	Turli qarashlar uyg'unlashadi	Qarorlar sifatli va barqaror bo'ladi
Psixologik muhit	Empatiya va ijtimoiy mas'uliyat kuchayadi	Ijobiy ta'lim muhiti shakllanadi
Ta'lim sifati	Pedagoglarning faolligi va motivatsiyasi oshadi	Ta'lim natijalari yaxshilanadi
Kadrlar zaxirasi	Ayol rahbarlar uchun o'sish imkoniyati kengayadi	Barqaror rahbarlar zaxirasi yaratiladi

Model va jadval asosida ilmiy tahlil

Jadval va model tahlili shuni ko'rsatadiki, gender tengligi ta'lim boshqaruvida faqat ijtimoiy adolat masalasi bo'lib qolmay, balki boshqaruv samaradorligini oshiruvchi amaliy mexanizm sifatida ham namoyon bo'ladi. Ayollarning rahbarlik lavozimlaridagi ishtiroki jamoada ochiqlik, o'zaro hurmat va ijtimoiy mas'uliyatni kuchaytiradi. Bu holat pedagoglarning kasbiy faolligini oshirib, ta'lim sifatiga bevosita ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Shuningdek, gender tengligi asosida shakllangan boshqaruv modeli yosh pedagoglar va xodimlar uchun ijobiy namuna bo‘lib xizmat qiladi hamda ta’lim tizimida yetuk rahbar kadrlar zaxirasini shakllantirishga zamin yaratadi.

Demak, gender tengligi ta’lim boshqaruvida boshqaruv samaradorligini oshiruvchi muhim omil bo‘lib, ayol rahbarlarning faol ishtiroki ta’lim muassasalarining barqaror rivojlanishini ta’minlaydi. Gender tengligi asosida tashkil etilgan boshqaruv tizimi ta’lim sifatini oshirish, jamoani rivojlantirish va zamonaviy ta’lim talablariga moslashishda muhim strategik ahamiyatga ega.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha va maktab ta’limi boshqaruvida ayollarning o‘rni va rahbarlik faoliyati zamonaviy ta’lim tizimi rivojida muhim strategik ahamiyatga ega. Ayol rahbarlarning kasbiy kompetensiyasi, ijtimoiy mas’uliyati va innovatsion yondashuvlari ta’lim sifati va boshqaruv samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Ularning faoliyatini qo‘llab-quvvatlash va rahbarlik salohiyatini rivojlantirish kelgusida ta’lim tizimining barqaror rivojlanishini ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bush, T. (2008). *Leadership and management development in education*. London: SAGE Publications.
2. Fullan, M. (2014). *The principal: Three keys to maximizing impact*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
3. Hallinger, P. (2011). Leadership for learning: Lessons from 40 years of empirical research. *Journal of Educational Administration*, 49(2), 125–142.
4. OECD. (2020). *Women in educational leadership: A global perspective*. Paris: OECD Publishing.
5. UNESCO. (2019). *From access to empowerment: Gender equality in education*. Paris: UNESCO.
6. Northouse, P. G. (2022). *Leadership: Theory and practice* (9th ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
7. Eagly, A. H., & Carli, L. L. (2007). *Through the labyrinth: The truth about how women become leaders*. Boston, MA: Harvard Business School Press.
8. Leithwood, K., Harris, A., & Hopkins, D. (2008). Seven strong claims about successful school leadership. *School Leadership & Management*, 28(1), 27–42.
9. Robinson, V. M. J. (2011). *Student-centered leadership*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
10. O‘zbekiston Respublikasi. (2020). *“Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun* (yangi tahrir). Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi hujjatlari.